

Kompozycja obrazu filmowego

WIEDZA W PIGUŁCE

Kompozycja obrazu filmowego jest kwestią niezwykle złożoną, na którą nakładają się aspekty związane z inscenizacją (takie jak scenografia, rekwizyty, oświetlenie, ekspresja aktorska, ruchy obiektów w kadrze i in.), pracą kamery (kadrowanie, punkty i kąty widzenia, ruchy kamery, ale też barwa i tonacja, ostrość, kontrasty), jak i montaż filmowy. Najprościej można powiedzieć, że na ostateczną kompozycję obrazu ma wpływ rzeczywistość profilmowa, warunki na planie zdjęciowym i montaż oraz udźwiękowienie, a nawet – w niektórych przypadkach – sytuacja odbiorcza, w której znajduje się widz (jeśli na przykład jego sposób oglądania filmu jest w jakiś sposób zakłócony).

Musimy pamiętać, że film jest uwikłany w historyczny i estetyczny rozwój sztuk wizualnych, dlatego też kompozycję obrazu filmowego możemy również analizować w odniesieniu do kompozycji obrazów malarskich, fotograficznych, a nawet schematów architektonicznych. Wielu reżyserów i operatorów czerpie inspirację z malarstwa i w swoich filmach odtwarza czy reinterpretuje konkretne kompozycje malarskie. Warto przywołać filmy (m.in. „Brzezina”, „Panny z Wilka”, „Wesele” czy „Tatarak”), w których pojawia się wiele dosłownych cytatów z malarstwa choćby Leona Wyczółkowskiego, Jacka Malczewskiego czy Stanisława Wyspiańskiego.

Wielu reżyserów, dążąc do maksymalnego realizmu w ukazywaniu filmowego świata, decyduje się na kompozycję, którą moglibyśmy nazwać „minimalistyczną” czy „neutralną”. Świetnym przykładem użycia takiej stylistyki filmowej jest film „Cześć, Tereska” (reż. Robert Gliński, 2000). Zastosowane w nim środki mają sprawiać wrażenie rejestracji zdarzeń, a nie przemyślanej kompozycji filmowej. Dzięki temu świat, którym żyje tytułowa Tereska, ma nabrać cech autentyczności i umożliwić widzom identyfikację z tragicznym losem bohaterki. Warto pamiętać, że jest to rodzaj konwencji. Nawet najbardziej „minimalistyczna” i „neutralna” kompozycja pozostanie konstrukcją wywołującą określone wrażenie, którą można poddać interpretacji.

Inni twórcy dążą przede wszystkim do nasycenia stylistycznego. W związku z tym wybierają dla swoich filmów kompozycję, którą można nazwać „nadmiarową” bądź „znaczącą”. Przykładem może być „Matka Joanna od Aniołów” (reż. Jerzy Kawalerowicz, zdj. Jerzy Wójcik, 1960). W sekwencji ujęć tego filmu możemy dostrzec całe bogactwo środków inscenizacyjnych i operatorskich, które tworzą wieloznaczny i złożony efekt kompozycyjny. Są to między innymi: nietypowy punkt i kąt widzenia kamery, stosowanie kontrastów, kadrowanie i ruchy wewnątrzkadrowe. Wszystkie te zabiegi są dowodem kunsztu operatora (Jerzego Wójcika) i pełnią funkcję estetyczną. Przede wszystkim jednak taka forma kompozycji jest wyzwaniem dla widza, który zmuszony jest do interpretowania i odczytywania sensów z obrazów daleko odbiegających od przedstawień realistycznych.

POMYSŁ NA LEKCJĘ

Pojęcie „kompozycja” zazwyczaj kojarzy nam się z utworem muzycznym. To w określony sposób wyselekcjonowane i zestawione ze sobą dźwięki. Z kompozycją mamy też jednak do czynienia w sztukach wizualnych m.in. malarstwie, fotografii, a także w filmie. Ma ona wywołać w widzach określone uczucia, składa się na ostateczny efekt wizualny i wrażenia estetyczne z obioru danego dzieła. Warto przyjrzeć się bliżej rodzajom i tajnikom kompozycji oraz ich zastosowaniu w sztuce filmowej.

Cele operacyjne

Uczestnicy i uczestniczki:

- potrafią wymienić rodzaje kompozycji w sztukach wizualnych i je scharakteryzować;
- wiedzą, jakie środki realizacyjne mają wpływ na kompozycję obrazu w filmie;
- potrafią wskazać dwie dominujące w kinie tendencje kompozycyjne;
- doskonałą umiejętność analizy i interpretacji dzieła filmowego;
- doskonałą umiejętność świadomego odbioru filmu.

Przebieg zajęć

1.

Czas: 5 min

Forma: rozmowa

Pomoce: tablica, kreda lub marker

Odsłoń zapisaną wcześniej na tablicy [definicję kompozycji w sztukach wizualnych](#) (z wyłączeniem rodzajów kompozycji). Zapytaj uczestników i uczestniczek, jak rozumieją tę definicję. Czy mogą ją przedstawić swoimi słowami? Czy mogą podać przykład kompozycji np. znajdujący się w sali lekcyjnej?

2.

Czas: 15 min

Forma: praca indywidualna

Pomoce: Rodzaje kompozycji w sztukach wizualnych_karta pracy, rzutnik, laptop, Pokaz slajdów_instrukcja dla prowadzącego

Powiedz, że istnieją różne rodzaje kompozycji. Rozdaj uczestnikom i uczestniczkom karty pracy, w których zostały wymienione najważniejsze z nich (**Rodzaje kompozycji w sztukach wizualnych_karta pracy**). Poproś o przeczytanie zawartości kart. Zadaniem uczestników i uczestniczek będzie obejrzenie pokazu slajdów prezentującego dzieła sztuki i kadry filmowe (**Pokaz slajdów_instrukcja dla prowadzącego**) oraz przyporządkowanie numerów poszczególnych slajdów do odpowiedniego rodzaju kompozycji wymienionego w karcie. Ponów pokaz slajdów, żeby każdy mógł sprawdzić, czy dokonał właściwego przyporządkowania. Na koniec sprawdźcie poprawność podanych przez uczestników i uczestniczki odpowiedzi.

3.

Czas: 10 min

Forma: praca w grupach

Pomoce: tablica, kreda lub marker; Co ma wpływ na kompozycję obrazu filmowego_instrukcja dla prowadzącego, Rebusy_instrukcja dla prowadzącego

Odstoń zapisane wcześniej na tablicy środki realizacyjne mające wpływ na kompozycję obrazu filmowego (**Co ma wpływ na kompozycję obrazu filmowego? instrukcja dla prowadzącego**). W miejscu kilku z nich (zaznaczonym w instrukcji dla prowadzącego podkreśleniem) pozostaw wolne, wykropkowane miejsca. Podziel uczestników i uczestniczki na cztery grupy. Każdej z nich wręcz rebus oznaczony numerem odpowiadającym wolnemu miejscu na schemacie (**Rebusy instrukcja dla prowadzącego**). Zadaniem poszczególnych grup będzie rozwiązanie rebusa i tym samym rozszyfrowanie brakującego wyrazu oraz zapisanie go w odpowiednim miejscu na tablicy.

4.

Czas: 15 min

Forma: rozmowa

Pomoce: fragmentu filmu „Cześć Tereska” w reżyserii Roberta Glińskiego, fragment filmu „Matka Joanna od Aniołów” w reżyserii Jerzego Kawalerowicza; rzutnik, laptop

Powiedz, że w filmie mamy do czynienia z dwoma dominującymi tendencjami kompozycyjnymi:

- minimalistyczną (neutralną) – prostą stylistyką filmową; gdzie zastosowane środki mają sprawić, by wydawało się, że rzeczywistość filmowa nie jest zakomponowana, lecz zarejestrowana bez żadnych interwencji i przekształceń;
- nadmiarową (znaczącą) – precyzyjną, dopracowaną stylistyką, gdzie widać bogactwo środków inscenizacyjnych i operatorskich, które składają się na efekt kompozycyjny.

Pokaż uczestnikom i uczestniczkom fragmenty dwóch filmów: jednego, w którym mamy do czynienia z kompozycją minimalistyczną („Cześć Tereska” w reżyserii Roberta Glińskiego, 18 MIN. 00 SEK. – 20 MIN. 25 SEK.) oraz drugiego prezentującego kompozycję nadmiarową („Matka Joanna od Aniołów” w reżyserii Jerzego Kawalerowicza, 38 MIN. 25 SEK. – 41 MIN. 04 SEK.). Zapytaj, czy uczestnicy i uczestniczki potrafią określić, w którym fragmencie została wykorzystana która tendencja kompozycyjna. Poproś o uzasadnienie wypowiedzi. Na koniec podaj poprawną odpowiedź.

Wybierz po dwa kadry z każdego z fragmentów filmów i zaproponuj uczestnikom i uczestniczkom ich analizę pod względem kompozycyjnym. Ćwiczenie przeprowadź, prezentując stop klatki z wybranych kadrów.

Ewaluacja

Czy po przeprowadzeniu zajęć ich uczestnicy i uczestniczki:

- potrafią wymienić rodzaje kompozycji w sztukach wizualnych i je scharakteryzować?
- wiedzą, jakie środki realizacyjne mają wpływ na kompozycję obrazu w filmie?
- potrafią wskazać dwie dominujące w kinie tendencje kompozycyjne?
- potrafią dokonać analizy i interpretacji dzieła filmowego?

Opcje dodatkowe

Jeśli masz więcej czasu, wręcz uczestnikom i uczestniczkom wydrukowane kartki z napisami „kompozycja minimalistyczna” i „kompozycja nadmiarowa” oraz na osobnych kartkach ich definicje. Poproś, aby po obejrzeniu obydwu fragmentów filmów uczestnicy i uczestniczki spróbowali dobrać rodzaj kompozycji do właściwej definicji oraz zaprezentowanego urywka z filmowego dzieła. Zaprosz chętne osoby do przedstawienia efektów swojej pracy i uzasadnienia, dlaczego właśnie w taki, a nie inny sposób zestawili ze sobą pojęcie, definicję i filmowy fragment.

MATERIAŁY

- Rodzaje kompozycji w sztukach wizualnych_karta pracy
- Pokaz slajdów_instrukcja dla prowadzącego
- Co ma wpływ na kompozycję obrazu filmowego?_instrukcja dla prowadzącego
- Rebusy_instrukcja dla prowadzącego

ZADANIE DLA UCZNIA

Zadanie 1.

Uzupełnij zdania:

- dynamiczna
- harmonijną
- minimalistyczna
- praca kamery, montaż i udźwiękowienie filmu
- znacząca
- Kompozycja w sztukach wizualnych to układ elementów zestawionych ze sobą w taki sposób, aby tworzyły one _____ [rozwiązanie: harmonijną] całość.
- Rodzaj kompozycji, w której przeważają ukośne układy elementów postrzegane przez oko ludzkie jako ruchome, to kompozycja _____ [rozwiązanie: dynamiczna].
- Wpływ na kompozycję obrazu filmowego mają inscenizacja, _____ [rozwiązanie: praca kamery, montaż i udźwiękowienie filmu].
- Kompozycja neutralna to inaczej kompozycja _____ [rozwiązanie: minimalistyczna].
- Kompozycja nadmiarowa to inaczej kompozycja _____ [rozwiązanie: znacząca].

SŁOWNICZEK

- **kompozycja obrazu (sztuki wizualne):**
- **kompozycja minimalistyczna w filmie:**
- **kompozycja nadmiarowa w filmie:**

CZYTELNIA

- Maria Porzęcka, Galeria. Sztuka patrzenia. Wydawnictwo Stentor, Warszawa 2003.
- Ł. Kacperczyk, Fotografia dla początkujących – kompozycja i kadrowanie [online], Szeroki Kadr [dostęp: 30.10.2014], Dostępny w Internecie: <http://www.szerokikadr.pl/poradnik/fotografia--dla-pocatkujacych-kompozycja-i-kadrowanie>.

Tekst: Eliza Hetkowska, scenariusz: Anna Walczak, konsultacja merytoryczna: Wojciech Michera. Materiał pochodzi z serwisu edukacjamedialna.edu.pl prowadzonego przez Fundację Nowoczesna Polska.

Udostępniono na licencji [Creative Commons Uznanie autorstwa - Na tych samych warunkach 3.0](https://creativecommons.org/licenses/by/3.0/).

Źródło: <http://edukacjamedialna.edu.pl/lekcje/kompozycja-obrazu-filmowego/>.

Publikacja przygotowana w ramach współpracy z Centrum Otwartej i Multimedialnej Edukacji Uniwersytetu Warszawskiego na podstawie kursu "Film jako opowieść".